

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЗАЙЧЕНКО НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 37.013.42 = 134.2 “19” – “20”

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В
ІСПАНОМОВНИХ КРАЇНАХ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

КИЇВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
ТВЕРЕЗОВСЬКА НІНА ТРОХИМІВНА,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, професор
кафедри соціальної педагогіки та
інформаційних технологій в освіті.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЛЕВЧЕНКО ТЕТЯНА ІВАНІВНА,
Київський національний лінгвістичний
університет, професор кафедри
психології і педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
ДІЧЕК НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА,
Інститут педагогіки Національної
академії педагогічних наук України,
завідувач відділу історії педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
РУСНАК ІВАН СТЕПАНОВИЧ,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна
академія, професор кафедри педагогіки
та психології.

Захист відбудеться *26 червня 2015 р. об 11.00 години* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, 9-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти НАПН України (01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9).

Автореферат розіслано *25 травня 2015 р.*

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. П. Чорнойван

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід людства у постіндустріальну стадію історичного розвитку пов'язаний з глибокими перетвореннями в усіх сферах соціального життя людей. Сучасне суспільство генерує темп прискорених соціальних змін, які супроводжуються зростанням соціальної диференціації населення, поглибленням соціальної нерівності, духовною й антропологічною кризою особистості. Проблема соціально-гуманітарної підтримки вразливих груп населення у соціально нерівному суспільстві у новітніх умовах історично-цивілізаційного поступу стає актуальною й вимагає для свого розв'язання діалогу культур, розуміння іншого світобачення, осягнення національно-історичних пластів педагогічного досвіду різних народів і країн, пошуку духовно-гуманних орієнтирів перетворення світу. Одним з ключових механізмів втілення у життя ідей соціальної справедливості, солідарності, гуманізму, а також важливим генератором суспільно-людських змін є соціальна педагогіка як суспільна практика підтримки людини у становленні її особистості, у розвитку її духовності, у набутті нею соціального досвіду життєдіяльності.

Соціальна педагогіка в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст. є своєрідним історичним досвідом людської життєтворчості. Досвід соціально-педагогічної практики іспаномовних країн, нагромаджений протягом тривалого часу теоретичний масив знання про соціальне виховання може бути корисним в умовах розбудови соціально-педагогічної освіти в Україні як платформа розуміння регіональних і світових процесів функціонування й розвитку соціально-освітнього простору, осягнення цінностей сучасного полікультурного світу.

У документі “Про Національну стратегію розвитку освіти на період до 2021 року” серед пріоритетних напрямів державної освітньої політики України визначено інтеграцію вітчизняної освіти до світового освітнього простору, що передбачає масштабні порівняльні науково-педагогічні розвідки; йдеться про формування перспективи розвитку національної системи освіти адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в першій чверті ХХІ століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір.

Дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст. на тлі загальноісторичних процесів здійснювалося в контексті: висвітлення провідних тенденцій розвитку філософії освіти (В. Андрущенко, В. Бондар, В. Кремень, В. Луговий та ін.); компаративного аналізу зарубіжного досвіду педагогічної теорії та практики (Н. Лавриченко, Т. Левченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Л. Пуховська та ін.); історико-педагогічного аналізу освітніх пошуків і перетворень (Н. Дем'яненко, Н. Дічек, В. Майборода, І. Руснак,

О. Сухомлинська та ін.); вивчення тенденцій розвитку соціальної педагогіки, особливостей професійної підготовки соціальних педагогів в Україні (І. Зверева, Л. Міщик, Н. Тверезовська, С. Харченко, Л. Штефан та ін.).

Проблеми загальної педагогіки в Іспанії досліджували вітчизняні науковці В. Домніч (традиції виховання в народній педагогіці Іспанії), З. Янішевська (педагогічні засади та практика сімейного виховання в сучасній Іспанії) та ін. Історичні аспекти розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах висвітлено у працях зарубіжних вчених Б. Делгадо Кріадо, А. Капітана Діаса, О. Негріна Фахардо, Х. Рохаса Флореса та ін. Проблеми теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах вивчали Х. Кінтана, Х. Ортега, В. Нуньєс-Перес, Г. Перес Серрано, Х. Каріде та ін.

Попри існуючі напрацювання розвиток теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття не став предметом спеціального аналізу. Доцільність дослідження підтверджують виявлені суперечності:

- між об'єктивною необхідністю участі різних суспільно-політичних сил і соціальних груп у соціальному вихованні зростаючого покоління й недостатністю дослідження міжнародного й зарубіжного досвіду соціально-педагогічної практики;

- між суспільною потребою якісної професійної підготовки соціальних педагогів з урахуванням надбань зарубіжного досвіду й відсутністю у вітчизняній педагогічній науці комплексних компаративних досліджень із соціальної педагогіки;

- між об'єктивною потребою української спільноти ефективно розв'язувати соціально-педагогічні проблеми та недостатністю осмислення історичного розвитку соціальної педагогіки, що перешкоджає виробленню науково обґрунтованих стратегій соціально-педагогічної роботи у суспільстві.

Виявлені актуальність і доцільність дослідження, значущість історичного досвіду соціальної педагогіки іспаномовних країн у розвитку сучасної педагогічної теорії і практики, а також невивченість проблеми, невизначеність провідних тенденцій розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, наявність гострих суперечностей послугували підставою обрання теми дисертації: **“Розвиток теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття”**.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри методики навчання та управління навчальними закладами Національного університету біоресурсів і природокористування України “Розробка інноваційних методик забезпечення навчального процесу в аграрних ВНЗ засобами інформаційно-комунікаційних технологій” (№ 0109U000352).

Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Природничо-гуманітарного навчально-наукового інституту Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол від 24 квітня 2014 р. № 9) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні НАПН України (протокол від 27 травня 2014 р. № 5).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у науковому узагальненні теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ століття, виявленні провідних тенденцій їх розвитку та обґрунтуванні можливостей творчого використання позитивного зарубіжного досвіду.

Для реалізації мети поставлено такі *завдання*:

- здійснити історіографічний аналіз проблеми розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах;

- удосконалити і модифікувати зміст понять “соціальне виховання”, “соціально-педагогічна підтримка”, “соціально-педагогічний захист”, “соціально-педагогічна робота”, “соціально-педагогічна робота у громаді”;

- розробити авторську концепцію дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- розкрити соціально-історичні умови розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- обґрунтувати періодизацію і провідні тенденції розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах;

- з’ясувати особливості розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- визначити основні напрями соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- окреслити можливості творчого використання позитивного досвіду соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних реаліях України.

Об’єкт дослідження – розвиток соціальної педагогіки в іспаномовних країнах.

Предмет дослідження – тенденції й особливості розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття.

Методи дослідження. Для реалізації мети й основних завдань дослідження на різних його етапах використано такі методи:

- *історико-генетичний (ретроспективний)* – для розгляду витоків соціальної педагогіки в іспаномовних країнах як суспільної практики підтримки, встановлення причинно-наслідкових зв’язків розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- *проблемно-хронологічний* – дозволив виокремити вузькі проблеми дослідження й розглянути кожен з них у хронологічній послідовності;

– *історико-порівняльний* – дав змогу виявити загальне й особливе у розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, визначити тенденції розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

– *історико-типологічний* – для пояснення тотожності процесів і явищ у різних країнах на тлі схожих умов їх розвитку;

– *історико-системний* – уможливив вивчення становлення й розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах досліджуваного періоду як цілісної системи;

– *історико-географічний* – для окреслення просторового науково-педагогічного поля дослідження, виявлення регіональної специфіки розвитку теорії і практики в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

– *педагогіко-ретроспективний, конкретно-пошуковий* – для визначення джерельної бази дослідження, обґрунтування концептуальної ідеї, методолого-теоретичних основ та здійснення наукового узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст.;

– *педагогічної реконструкції* – з метою відтворення історико-педагогічну реальність заданого хронологічного періоду;

– *герменевтики* – для тлумачення, інтерпретування й коментування історичних джерел, виходячи із суб'єктивних характеристик автора та об'єктивних історичних умов;

– *педагогічного прогнозування* – дозволив виявити можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних вітчизняних реаліях.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період ХХ – початку ХХІ ст. *Нижня межа – 1900 р.* – обумовлена розгортанням потужного інтелектуального і суспільно-політичного руху в Іспанії – регенераціонізму, у контексті якого здійснювався пошук нових стратегій суспільного й соціокультурного розвитку країни, що сприяло актуалізації соціально-педагогічних ідей, появі наукових публікацій, присвячених проблемам соціальної педагогіки й становленню соціальної педагогіки як науки; розвитком на початку ХХ ст. реформаторського філантропічного руху в Іспанії, спрямованого на реорганізацію соціальної допомоги дітям; запровадженням законодавчих і організаційних заходів соціальної підтримки дитинства в іспаномовних країнах (Іспанії, Аргентині, Чілі, Мексиці).

Верхня межа – 2013 р. – обґрунтовується оформленням теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах як своєрідного багатогранного феномену сучасної соціо-гуманітарної думки; запровадженням наукових здобутків і інновацій у галузі соціальної педагогіки у практику соціально-правового захисту й соціально-педагогічної підтримки дітей в іспаномовних країнах; реалізацією багаторівневої освітньої підготовки соціальних педагогів в іспаномовних країнах на початку ХХІ ст.; розгортанням діяльності Ібероамериканського Товариства соціальної педагогіки як

професійного об'єднання соціальних педагогів Іспанії і країн Латинської Америки.

Територіальні межі дослідження – іспаномовні країни ХХ – початку ХХІ ст. (Іспанія, окремі країни Латинської Америки – Аргентина, Мексика, Чілі, Коста-Ріка, Колумбія, Венесуела, Перу, Уругвай). У дослідженні виходимо з того, що Іспанія і країни Латинської Америки є геополітичним простором, об'єднаним за історичними, мовними, ментальними ознаками.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

- здійснено наукове узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст.;

- розроблено авторську концепцію дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст., охарактеризовано її методологічний, теоретичний і технологічний концепти;

- окреслено соціально-історичні умови розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.;

- запропоновано періодизацію становлення й розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: I період (1900 – 1930-і роки) – становлення соціальної педагогіки як науки в іспаномовних країнах, II період (1940-і – перша половина 1960-х років) – розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, накопичення практичного досвіду соціальної педагогіки, III період (друга половина 1960-х – 1980-і роки) – оформлення теорії соціальної педагогіки як системи, формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки, IV період (1990 – 2000-і роки) – розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки у контексті різних наукових парадигм;

- обґрунтовано етапи розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: переважання практико-орієнтованої підготовки фахівців соціальної роботи (1920-і – перша половина 1960-х років), розбудова професійної підготовки спеціальних педагогів в Іспанії (друга половина 1960-х – 1970-і роки), інкорпорація шкіл соціальної роботи до провідних університетів іспаномовних країн (1940 - 1980-і роки), багатоступенева підготовка соціальних педагогів (1990 – 2000-і роки);

- визначено можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних реаліях України;

удосконалено та модифіковано зміст основних понять: “соціальне виховання”, “соціально-педагогічна підтримка”, “соціально-педагогічний захист”, “соціально-педагогічна робота”, “соціально-педагогічна робота у громаді” в частині встановлення їх взаємозв'язків і залежностей;

подальшого розвитку набули:

- провідні тенденції розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: диференціація та інтеграція

соціально-педагогічного знання; поліпарадигмальний характер вивчення соціально-виховної реальності в іспаномовних країнах; обґрунтування ідей полісуб'єктності соціально-виховного процесу, суспільної солідарності у соціальному вихованні, концепції соціально-педагогічного втручання у громаді; формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки;

– особливості розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: перехід від фрагментарного розв'язання соціально-педагогічних проблем дитинства у складних життєвих обставинах до побудови системного соціально-педагогічного захисту; диверсифікація інфраструктури спеціалізованих соціальних служб, які безпосередньо опікувалися долею дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах; ускладнення технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю; інтеграція соціально-виховних зусиль громади у справі соціально-педагогічної підтримки дитинства;

– теоретичні положення щодо закономірностей розвитку теорії і практики соціальної педагогіки, взаємозв'язку соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що авторські науково-педагогічні положення, висновки й узагальнення мають практичну цінність для розвитку соціально-педагогічної освіти в Україні на основі виявлення творчих можливостей використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст., урахування історичних і регіональних особливостей розвитку соціальної педагогіки.

Практичне значення дослідження визначається застосуванням теоретичних висновків і положень щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення та поліпшення соціально-педагогічної роботи у суспільстві, які знайшли відображення в монографії “Соціальна педагогіка в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.” (Київ, 2014).

Одержані результати наукових пошуків реалізовано у читанні лекцій і проведенні семінарських занять з навчальних дисциплін “Основи соціальної педагогіки”, “Соціально-педагогічна робота з дітьми груп ризику”, “Міжнародний досвід соціальної роботи”, “Історія соціальної роботи в Україні та зарубіжжі”, “Управління соціально-педагогічними системами”, що дозволило наповнити новим змістом теми названих курсів, розкрити історичні особливості розвитку соціальної педагогіки як теорії і практики, забезпечити освоєння науково узагальненого історичного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн досліджуваної доби.

У перспективі матеріали дослідження доцільно використовувати для створення навчальних підручників та посібників, лекційних курсів, спецкурсів з теорії та історії педагогіки, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки, соціальної роботи. Наукові положення і висновки дисертації адресовано також викладачам історії, культурології, філософії усіх гуманітарних вищих навчальних закладів; слухачам інститутів

післядипломної педагогічної освіти; учителям загальноосвітніх навчальних закладів; соціальним працівникам.

Результати дисертаційного дослідження *упроваджено* в навчальний процес Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка від 07 листопада 2014 р. № 05/150), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка від 17 листопада 2014 р. № 01-14/03/1439), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка від 29 грудня 2014 р. № 224), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка від 18 грудня 2014 р. б.н.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка від 27 листопада 2014 р. № 17/40-3173), Чернігівського національного технологічного університету (довідка від 06 січня 2015 р. № 1001/05-1049), Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського (довідка від 12 вересня 2014 р. № 01-12/720).

Особистий внесок здобувача. У праці, підготовленій у співавторстві з Н. Тверезовською [12], здобувачеві належить теоретичне обґрунтування основних ідей і положень досліджуваної проблеми, наукова інтерпретація одержаних даних. Наукові узагальнення співавтора у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи обговорено на засіданнях вченої ради і кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України (2011-2014 рр.) й оприлюднено на наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів:

– *міжнародних*: “Теорія та методика професійної освіти: реалії та перспективи XXI ст.” (Київ, 2012), “Розвиток наукових досліджень 2012” (Полтава, 2012), “Edukacja – Technika – Informatyka” (Rzeszow, 2012), “Trendy ve vzdělávání 2012” (Olomouc, 2012), “Trendy ve vzdělávání 2013” (Olomouc, 2013), “Теорія та методика професійної освіти: реалії та перспективи XXI ст.” (Київ, 2013), “Педагог третього тисячоліття: теоретико-методологічний дискурс” (Дрогобич, 2013), “Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка: V міжнародна конференція” (Київ, 2014), “Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії” (Переяслав-Хмельницький, 2014), “Актуальні питання сучасної педагогіки” (Львів, 2014), “Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук” (Київ, 2014), “Педагогіка в Україні та за кордоном” (Харків, 2014), “Роль педагогічних та психологічних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення” (Київ, 2014), “Сучасні погляди на актуальні проблеми педагогічних та психологічних наук” (Одеса, 2014);

– *всеукраїнських*: “Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин” (Чернігів, 2008), “Ян Амос Коменський

– великий педагог минулого (до 420-річчя від дня народження)” (Херсон, 2012);

– *регіональних*: “Держава загального добробуту: проблеми і перспективи” (Чернігів, 2008), “Професійна компетентність соціальних працівників: складові, детермінанти та шляхи формування” (Чернігів, 2008).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 47 наукових працях, з них: 1 монографія, 27 статей у наукових фахових виданнях України, 5 наукових праць у зарубіжних виданнях (Австрія, Польща, Чехія), 14 публікацій в інших наукових виданнях і збірниках матеріалів конференцій.

Кандидатська дисертація “Педагогічні ідеї та науково-просвітницька діяльність О. О. Потебні (1835-1891)” (спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки) захищена у 2006 р. у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (750 найменувань, з них 554 – іноземними мовами), 11 додатків. Повний обсяг дисертації – 455 сторінок, з них основного тексту – 343.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми; зазначено її зв’язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження; обґрунтовано його хронологічні й територіальні межі; розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів; подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію та упровадження результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – “*Соціально-історичні умови розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття*” – здійснено історіографічний аналіз проблеми, виявлено стан її розробленості та напрями подальших наукових пошуків; з’ясовано соціально-історичний контекст розвитку соціальної педагогіки в Іспанії у ХХ – на початку ХХІ ст.; схарактеризовано історичні умови розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах Латинської Америки у ХХ – на початку ХХІ ст.

Історіографічний аналіз проблеми розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах дозволив виявити, що у зарубіжній історіографії здійснено дослідження історичних і теоретичних аспектів соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, розвитку соціально-педагогічного захисту дитинства в окремих регіонах Іспанії (Альмерії, Андалусії, Валенсії, Каталонії, Мадриді) і країнах Латинської Америки (Аргентини, Колумбії, Мексики, Чілі), діяльності суспільно-благочинних установ у справі соціальної підтримки дитинства, професійної підготовки

соціальних педагогів в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. У вітчизняній історіографії акцентовано увагу на ролі Іспанії у розбудові загальноєвропейського освітнього простору, досліджено традиції виховання народної педагогіки, феномен родинного виховання у сучасній Іспанії, а також окремі аспекти соціально-педагогічної практики в іспаномовних країнах на сучасному етапі історичного розвитку.

З'ясовано, що у наукових працях іспанських істориків педагогіки Б. Делгадо Кріадо (B. Delgado Criado), А. Капітана Діаса (A. Capitan Diaz), О. Негріна Фахардо (O. Negrin Fajardo) знайшли відображення історичні закономірності і тенденції розвитку освіти в Іспанії від стародавніх часів до сучасності, еволюція педагогічної думки в Іспанії та країнах Латинської Америки протягом тривалого історичного періоду – 1789–1975 років; значну увагу приділено проблемам соціально-культурного контексту розвитку освіти в Іспанії, проблемам впливу церкви і держави на становлення народної освіти у країнах іспаномовного регіону, контенту різних напрямів іспаномовної педагогічної думки, участі різних соціальних інститутів в освітньому процесі, феномену педагогічного гуманізму.

Історіографії історії педагогіки Іспанії присвячено праці Х.-Л. Гереньї (J.L. Guereña), Х. Руїса Берріо (J. Ruiz Berrio), А. Тіани Феррер (A. Tiana Ferrer), М. де Пуельєса Бенітеса (M. Puelles Benitez) та ін. Іспанський історик педагогіки Х.-Л. Геренья (J. L. Guereña) значну увагу приділив вивченню проблем розвитку народної освіти, освіти дорослих, культурно-просвітницької роботи серед населення в Іспанії ХІХ – ХХ ст. Іспанський дослідник М. де Пуельєс Бенітес (M. Puelles Benitez) висвітлив проблеми освіти у сучасній Іспанії, а також здійснив аналіз освітнього реформування в Іспанії ХІХ – ХХ ст.

Висвітленню науково-просвітницької спадщини педагогів іспаномовних країн ХХ ст. (А.Манхона, П.Поведи, Л.Лузуріаги, М.Луенго Фігера, Х.Енсінаса та ін.), біографічному аналізу їх діяльності присвячено праці іспаномовних авторів В.Арсе (V. Arce), Е.Баррейро (H. Barreiro Rodriguez), А.Касадо (A. Casado Marcos), М.Гомес (M. Gomez Molleda), Х.Лопеса Ідальго (J. Lopez Hidalgo), Р.Бадійо (R. Badillo Vaena), А.Пего (A. Rego Puigbo), С.Ростанда Кіхади (C. Rostand Quijada), Х.Сапати (J. Zapata Ancajima) та ін.

Чилійський науковець Х.Рохас Флорес (J. Rojas Flores) висвітлив історичні аспекти становлення соціального й правового захисту дитинства у Чілі (1810-2010 рр.). Колумбійська дослідниця М.Альзате (M. Alzate Piedrahita) вивчала історичні, педагогічні, психологічні концепції феномену дитинства, становлення соціально-правового захисту дитинства у країнах Латинської Америки, історію соціальної підтримки дітей у Колумбії. Проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, в Іспанії, можливості і шляхи професійного соціально-педагогічного втручання задля сприяння їх особистісному й соціальному розвитку знайшли відображення у науковому доробку А.Пікорней Лукас (A.

Picornell Lucas). Ф.Перес (F. Perez Segura) досліджував проблеми організації, змісту і форм соціальної опіки дитинства в Альмерії у часи франкізму.

Зазначається, що у працях Г. Паласіоса (G. Palacios), Е. Раміреса Кастаньєди (E. Ramirez Castaneda), Х. Мантовані (J. Mantovani), А. Пуйгрос (A. Puiggros), М.Воган (M. Vaughan), М.Магальона (M. Magallion Anaya), М.Міньяно Гарсії (M. Minano Garcia), А.Переса (A. Perez Perez), Л.Санчес (L. Sánchez Blanco) висвітлено історичні аспекти розвитку народної освіти в іспаномовних країнах, подолання неписьменності серед населення, здійснено аналіз організаційних державних заходів в освітній галузі у країнах Латинської Америки, зокрема окреслено історичні умови організації і проведення “культурно-просвітницьких місій” у сільській місцевості у країнах латиноамериканського регіону.

Діяльність благодійних інституцій у справі соціальної підтримки дитинства, зокрема організацій католицької церкви, державних, громадських і приватних установ – Національного Карітасу Іспанії, Опікунства дітей Аргентини, Провінційної Ради опіки дитинства Барселони, Будинку милосердя Малаги розкрито у працях Х.Санчеса Хіменеса (J. Sanchez Jimenez), А.Моралеса (A. Morales Villena), С.Санчеса-Вальверде (C. Sanchez-Valverde Visus), С.Санчідріана Бланко (C. Sanchidrian Blanco) та ін.

Акцентовано увагу на тому, що проблеми взаємодії інститутів соціальної держави, громадянського суспільства, соціальної роботи у забезпеченні соціально-педагогічної підтримки дитинства в іспаномовних країнах висвітлені у наукових роботах М.Мартінеса-Гіхона (M. Martinez-Gijon Machuca), У.Лоренца (W. Lorenz), Х.Аделантадо (J. Adelantado), С.Торіо-Лопес (S. Torio Lopez), Л.Голберта (L. Golbert), А.Гільєна (A. Guillén), С.Меса-Лаго (C. Mesa-Lago), Ф.Сагасті (F. Sagasti), Р.Сьєрра (R. Sierra Fonseca), Х.Сільвестре (J. Silvestre). Діяльності соціальних служб в іспаномовних країнах присвячено праці І.Антунеса (I. Antunez), Д.Касадо (D. Casado), Х.Пелегрі (X. Pelegri Viana) та ін.

Досвід професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. вивчали С.Мінгес Альварес (C. Minguez Alvarez), М.Моліна Санчес (M. Molina Sanchez), А.Муньос Седано (A. Munoz Sedano), Х.Вальєс (J. Valles Herrero) та ін. Діяльність освітніх закладів підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників в іспаномовних країнах висвітлено у наукових працях К.Кастійо (C. Castillo), М.Сіфуентес (M. R. Cifuentes Patiño), Ф.Есківель (F. Esquivel Corella), М.Лопес (M. Lopez) та ін.

У дослідженні схарактеризовано соціально-історичні умови розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. З'ясовано, що започаткування процесу розбудови держави добробуту в Іспанії припало на час Реставрації іспанської монархії (1876-1923 pp.). Інтелектуальний і суспільно-політичний рух в Іспанії, який розгорнувся на початку ХХ ст. й отримав історичну назву “регенераціонізму” (“оновлення”), знаменував собою прагнення до модернізації архаїчно-монархічних устоїв,

до реформістського перетворення соціально-політичних структур, до подолання “загальнонаціональної катастрофи”, викликаній поразкою країни у війні із США (1898 р.). Група творчої інтелігенції, яка творила у роки загальнонаціональної кризи (“покоління 1898 року”), - видатні діячі у галузі філософії, педагогіки, літератури, мистецтва – М. де Унамуно, Р. дель Вальє Інклан, П.Бароха, Х.Мартінес Руїс (Асорін), Р. де Маесту, А.Мачадо, Х.Гутьєррес Солану та ін., - намагалися осмислити долю Іспанії і виробити нову стратегію розвитку суспільства з опорою на її традицію, самобутню культуру. У контексті регенераціонізму поширився філантропічний рух, зазнали змін суспільно-благочинна діяльність і соціально-педагогічний захист дитинства в Іспанії.

Зазначено, що поява соціальних програм в Іспанії у період Реставрації була пов’язана з ідеологічними платформами ліберального крауїзму й соціального католицизму. Прихильники ліберального крауїзму (Вільний Інститут просвітництва (Institución Libre de Enseñanza), що сконцентрував “інтелектуальну опозицію” режиму Реставрації) вірили у соціальну гармонію, можливість суспільного перетворення шляхом державного реформування, організації умов для духовної й інтелектуальної свободи людини та її морального самовдосконалення. Вільний Інститут просвітництва одержав значну підтримку серед молоді й до часу свого знищення у 1936 р. був опорою крауїстських ідей в Іспанії. Соціальний католицизм – інша ідеологічна платформа суспільного розвитку Іспанії, представники якої відстоювали ідеї духовного служіння католицької церкви у сферах виховання й освіти населення на християнських засадах.

З установами Другої республіки в Іспанії на початку 1930-х років було ініційовано серію заходів в освітній сфері, серед яких - проведення культурно-просвітницької роботи у сільській місцевості. Відповідно до декрету від 29 травня 1931 р. був утворений Патронат педагогічних місій. Основними завданнями діяльності Патронату були: сприяння культурному розвитку регіонів Іспанії; підтримання діяльності сільських шкіл й покращення вчительської справи у сільській місцевості; упровадження ідей громадянського виховання задля активізації соціальної участі населення в умовах нової республіки в Іспанії.

У роки громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.) республіканське Міністерство народної освіти не залишило поза увагою підвищення освітнього рівня населення країни. Протягом 1936-1938 років було побудовано 5,5 тис. нових шкіл, урядом був розроблений план подальшого розвитку початкової і середньої шкільної освіти. Великої популярності набула робота Культурного ополчення з ліквідації неписьменності у сільській місцевості. У кампанії боротьби з неписьменністю “культурно-просвітницькі місії” набули важливого значення.

Наголошується, що перехід до нової цивілізаційної стратегії розвитку людства після Другої світової війни викликав нове ставлення до соціально-правового захисту населення. З середини ХХ ст. розпочався якісно новий

етап у розвитку соціальної держави – її зведення в конституційний принцип. Сучасна національна держава перетворюється у процесі переходу до інформаційного етапу розвитку у соціально орієнтовану форму свого існування, яка ґрунтується на принципах соціальних прав та соціальної солідарності. Ідея громадянського суспільства як фактору, який обмежує державу, поступово пов'язується з ідеєю побудови й зміцнення соціальної держави як суспільної підструктури, яка обслуговує потреби самого громадянського суспільства. Виявляється взаємозв'язок розвитку соціальної держави (держави загального добробуту), громадянського суспільства і соціальної роботи; остання перетворюється на важливий соціальний інститут.

У межах розділу зазначається, що в 1961 р. в Іспанії засновано Національний Комітет соціального захисту населення як орган, який мав сприяти розвитку соціальної роботи й координувати її. Після видання закону про культурні асоціації 1964 р. розпочався процес об'єднання соціальних працівників і педагогів Іспанії у професійні асоціації. У 1967 р. провінційні асоціації соціальних працівників об'єдналися в Іспанську Федерацію асоціацій соціальних помічників.

Із середини 1970-х років в Іспанії набули реалізації нові стратегії політичного й соціально-економічного розвитку, здійснювався потрійний перехід країни - від авторитарного режиму до політичної демократії, від порівняно закритої та архаїчної господарської системи до відкритої конкурентноспроможної економіки, інтегрованої у глобальні ринки, яка дедалі набувала постіндустріального характеру. Іспанія, яка тривалий час стояла осторонь європейських процесів, із середини 1980-х років включилася у будівництво Об'єднаної Європи. Процес демократизації суспільства знайшов відображення у прийнятій 1978 р. Конституції Іспанії, яка проголошувала Іспанію правовою демократичною соціальною державою (ст. 1).

Звернуто увагу на те, що в 1980 – 2000-х роках у розвитку інститутів соціальної держави і громадянського суспільства Іспанія орієнтується на поглиблення їх взаємодії і відкритий діалог держави й громадськості, на міжнародне співробітництво у подоланні кризових соціальних явищ, у виробленні стратегій розв'язання ключових соціальних, культурних, освітніх проблем суспільства. Сучасна практика соціальної роботи й соціально-педагогічної підтримки населення у країні є важливим змістовим компонентом розв'язання об'єктивних і суб'єктивних проблем людини та суспільства, оскільки дозволяє на мікросоціальному й мезосоціальному рівнях здійснювати людиною вибір засобів соціалізації особистості, а на макросоціальному рівні сприяє визначенню оптимальних шляхів досягнення соціальної консолідованості й запобігання соціального конфлікту.

З'ясовано, що своєрідність соціально-історичних умов розвитку іспаномовних країн латиноамериканського регіону виявилася у примарності побудов соціальних держав європейського типу і фрагментарності процесів

становлення громадянського суспільства й солідарної соціальної участі. На початку ХХ ст. в іспаномовних країнах Латинської Америки набуло розвитку соціальне законодавство (Конституція Мексики 1917 р., Конституція Чілі 1925 р. визначали окремі соціальні права громадян).

Національні освітні системи в іспаномовних країнах Латинської Америки (Чілі, Мексика, Венесуела, Уругвай, Аргентина, Коста-Ріка, Перу та ін.) були утворені з проголошенням законів про загальну освіту (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.). Проблема масової неписьменності населення (наприклад, у Мексиці у 1910 р. неграмотними були 78,5% населення) залишалася гострою протягом першої половини ХХ ст. Задля її подолання улаштовувалися “культурно-просвітницькі місії”, засновувалися народні будинки, народні університети (у Мехіко (1912 р.), Кордобі (1917 р.), Лімі (1921 р.), Гавані (1923 р.), Сан-Сальвадорі (1924 р.)), проводилися кампанії боротьби з неписьменністю.

Акцентовано увагу на тому, що до початку 1930-х років у країнах Латинської Америки тривав процес консолідації соціальних інститутів, які фрагментарно брали участь у суспільно-благочинній діяльності. З 1930-х років після Великої депресії держава почала відігравати роль значного актора в управлінні соціальним захистом населення, що послугувало визнанню у суспільстві професійної соціальної роботи та її розвитку в іспаномовних країнах Латинської Америки. Наслідки неоліберального реформування 1980-х років змусили уряди країн Латинської Америки виробити нові стратегії подолання бідності, розв’язання соціальних й освітніх проблем (наприклад, чілійські програми “Солідарна Чілі”, “Середня школа для усіх” 2002 р.).

У висновках до розділу зазначено, що проблема розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. ґрунтовному, цілісному аналізу не піддавалася. Визначено напрями, які не знайшли необхідного наукового обґрунтування у попередніх дослідженнях (виявлення провідних тенденцій розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; розкриття особливостей практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; обґрунтування етапів розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах).

У **другому розділі** – *“Періодизація і провідні тенденції розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття”* розроблено авторську концепцію дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст.; сформульовано гіпотезу дослідження; обґрунтовано періодизацію розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; описано становлення соціальної педагогіки як науки в іспаномовних країнах у 1900 – 1930-х роках; схарактеризовано розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у 1940-х – першій половині 1960-х років; окреслено оформлення теорії соціальної педагогіки як системи в іспаномовних країнах у другій половині

1960-х - 1980-х роках; подано аналіз розвитку соціально-педагогічної науки в іспаномовних країнах у 1990 – 2000-х роках.

Зазначено, що основоположною ідеєю роботи стало усвідомлення розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття як складної історико-педагогічної проблеми. Концепція дослідження полягає в тому, що розвиток теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. представлено у роботі як історичний процес поступальних змін соціально-практичної діяльності з соціально-педагогічної підтримки нужденних та вразливих груп людей, зокрема дитинства у складних життєвих обставинах, а також еволюції педагогічної думки про роль і значення соціального виховання у суспільстві. Розвиток соціальної педагогіки як теорії і практики в іспаномовних країнах протягом ХХ – початку ХХІ ст. відбувався у контексті пошуку шляхів розв'язання соціальних проблем суспільства, суспільно-політичних і філантропічних рухів в іспаномовних країнах, взаємодії інститутів соціальної держави, громадянського суспільства і соціальної роботи.

Звернуто увагу на те, що розробка концепції дослідження здійснювалася на засадах взаємозв'язку і взаємодії методологічного, теоретичного і технологічного концептів, які сприяли її реалізації.

Методологічний концепт відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології до узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст., обґрунтування провідних тенденцій їх розвитку: системного, який дозволяє репрезентувати розвиток теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. як цілісне утворення, котре має структурні, функціональні й генетичні зв'язки; структурно-функціонального, що дає змогу з'ясувати структурні елементи теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. та їх ролі відносно один одного; історичного підходу, який сприяє відтворенню історичного процесу розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. та розкриттю його закономірностей; синергетичного, що уможливорює вивчення загальних закономірностей явищ і процесів у складних соціальних системах на основі властивих їм принципів самоорганізації; парадигмально-педагогічного, який дозволяє визначити стратегію дослідження в науці, в основі якої внутрішня логіка розвитку педагогічної думки, її динаміка й закономірності; поліпарадигмального, що дає змогу здійснювати перехресну інтерпретацію одного й того ж об'єкта у контексті різних наукових парадигм, що сприяє розширенню різнобічного уявлення про нього; антропологічного, який уможливорює розгляд розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах крізь призму людського чинника; культурологічного, що дає змогу розглянути історичний досвід соціальної педагогіки як феномен людської культури, в якому відображаються національно-культурні цінності й традиції; цивілізаційного,

який дозволяє визначити як загальні тенденції світової соціальної педагогіки, так і її національні варіанти у контексті різних цивілізаційних періодів; аксіологічного, що дає змогу розкрити базові цінності соціального виховання народів іспаномовних країн; порівняльно-зіставного, який дозволяє шляхом порівняння, зіставлення виявляти загальне й особливе у розвитку соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст., виявляти причини схожого й відмінного; герменевтичного, що дає змогу контекстуального інтерпретування, розуміння міжсуб'єктного контексту при вивченні соціальних явищ і процесів; феноменологічного, який уможливорює осягнення соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. як феномена у своїй структурі, множинній реальності, ціннісних і смислових значеннях; проблемного, що дозволяє досліджувати розвиток теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн за допомогою створення проблемних ситуацій і пошуку шляхів їх розв'язання.

Теоретичний концепт передбачає систему філософських ідей, концепцій, теоретичних суджень і дефініцій, без яких неможливим є розуміння тенденцій і особливостей розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. Він містить положення: соціальної філософії, що дають змогу розглядати соціальну педагогіку іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. як своєрідний історичний досвід людської життєтворчості, що ґрунтується на духовно-гуманних засадах співбуття і співучасті людей у соціумі; концепції правової держави і громадянського суспільства, що уможливорює розуміння тенденцій інституціоналізації соціально-педагогічної підтримки дитинства в іспаномовних країнах, значного розвитку соціально-педагогічної роботи у громаді; соціологічні концепції соціальної взаємодії, соціалізації, конструювання соціальної реальності, які дозволили вивчати й інтерпретувати “соціальне виховання”, “соціально-педагогічну підтримку”, “соціальний ризик”, “соціальну вразливість” як соціальні явища і процеси.

Технологічний концепт передбачає обґрунтування можливостей творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних вітчизняних умовах, розробку практичних рекомендацій та перспективних напрямів подальших наукових пошуків.

У розділі розроблену авторську концепцію дослідження представлено в її послідовних стадіях: пропедевтично-підготовчій (визначення теми дослідження, доведення її актуальності і доцільності, аналіз та упорядкування первинної наукової інформації з означеної проблеми, формування джерельної бази); проблемно-пошуковій (вибір об'єкта і предмета пізнання, формулювання проблеми й постановка дослідницьких завдань, спрямованих на її розв'язання; розробка системи методів дослідження; визначення гіпотези наукових пошуків); теоретико-концептуальній (обґрунтування основоположної ідеї і концепції дослідження, відбір та застосування комплексу наукових принципів, теоретичних ідей,

положень, підходів, адекватних об'єкту, предмету і меті дослідження); прогностично-узагальнювальній (систематизація й узагальнення одержаних результатів дослідження, розробка практичних рекомендацій та перспективних напрямів подальших наукових пошуків). Виділені стадії дослідницької роботи, на кожній з яких знайшло своє відображення розв'язання найсуттєвіших методологічних завдань, послідовно й логічно взаємопов'язані між собою, в сукупності забезпечують досягнення мети дослідження, його повноту та об'єктивність.

Гіпотеза дослідження. Піднесення ефективності соціальної педагогіки як важливого засобу розв'язання соціальних проблем суспільства ХХІ ст. може бути досягнуто за умов: виявлення і врахування закономірностей, тенденцій і особливостей розвитку соціальної педагогіки як теорії і практики у різних країнах і регіонах світу; наукового узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст., обґрунтування провідних тенденцій їх розвитку; інтегрування до змісту освітньої підготовки соціальних педагогів здобутків іспаномовної педагогічної думки ХХ – початку ХХІ ст. з метою розширення світоглядних уявлень про розвиток зарубіжної педагогіки; творчого упровадження позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн, забезпечення можливостей його розвитку у сучасних вітчизняних реаліях.

Проведений історико-педагогічний аналіз дозволив у хронологічних межах дослідження – ХХ – початок ХХІ століття – виділити чотири періоди розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах.

Перший період (1900 – 1930-і роки) – це час становлення соціальної педагогіки як науки в іспаномовних країнах, появи перших публікацій, присвячених проблемам соціальної педагогіки, й обґрунтування соціально-педагогічних ідей в іспаномовних країнах. Аналіз джерельної бази дослідження дав змогу виявити, що у першій третині ХХ ст. розвиток теорії соціальної педагогіки в Іспанії здійснювався під помітним впливом німецької педагогічної думки (П. Наторп, Г. Ноль). Перші публікації з проблем соціальної педагогіки в Іспанії К. Ареналь (С. Arenal), М. Луенго Фігера (М. Luengo de la Figuera), М. Маесту (М. de Maeztu), Ф. Ріо Урруті (F. del Río Urruti) та ін. були присвячені дослідженню німецької реформаторської педагогічної думки й висвітленню концепції соціальної педагогіки П. Наторпа. Іспанська філософсько-педагогічна думка на початку ХХ ст. тяжіла до обґрунтування можливостей просвітництва народу за допомогою державної освітньої політики, діяльності католицької церкви, громадсько-просвітницької роботи інтелігенції задля суспільно-політичного перетворення й звеличення духу Іспанії.

Показано, що одними з перших іспаномовних джерел, в яких зустрічається термін “соціальна педагогіка”, були доклад М.Луенго Фігера на конференції у Малазі 1902 р. і виступ 12 березня 1910 р. у Більбао Хосе Ортеги-і-Гассета на тему: “Соціальна педагогіка як політична програма”.

Аргентинський педагог Р.Каманья (R. Samana) у праці “Соціальна педагогіка” (Буенос-Айрес, 1916) окреслила коло соціально-виховних проблем, які потребують розв’язання задля ефективного розвитку особистості у суспільстві і соціального розвитку.

Установлено, що у першій третині ХХ ст. в іспаномовному педагогічному дискурсі виокремилися два напрями: католицький і ліберальний. Представники католицького напрямку педагогічної думки Іспанії (Р. Руїс Амадо (R. Ruiz Amado), Р.Бланко (R. Blanco у Sanchez), А. Манхон (A. Manjon), П. Поведа (P. Poveda Castroverde), І.Альмасан (I. Almazan Francos) та ін.) відстоювали ідеї єднання суспільних зусиль церкви, громади, держави в освітньо-виховній справі молоді й просвітництві народу, вбачали засади соціального виховання у християнській соціальній доктрині й пропонували розв’язання соціальних проблем лише узгоджено з діяльністю церкви.

Представники ліберального напрямку педагогічної думки (Л. Лузуріага (L. Luzuriaga Medina), Х. Ортега-і-Гассет (J. Ortega у Gasset), Х. Ксипау (J. Xirau), М. Маесту (M. de Maeztu), Ф. Феррер-і-Гуардія (F. Ferrer і Guardia) та ін.) з’ясовували функції соціальних інститутів політики, економіки, релігії, права, громади, школи у зв’язку з соціальним вихованням людини; здійснювали аналіз розвитку соціальної педагогіки у соціологічному вимірі; вбачали зміст соціального виховання у діяльності соціальних груп з формування людини.

Доведено, що у першій третині ХХ ст. в іспаномовному педагогічному дискурсі були поставлені проблеми ролі і значення соціального виховання у суспільстві, політичної і громадянської функцій соціального виховання, консолідації суспільних зусиль на шляху подолання “загальнонаціональної катастрофи” Іспанії. Іспанські педагоги, як представники ліберального напрямку педагогічної думки, так і представники католицького напрямку, здійснювали пошук просвітницько-культурних й освітньо-виховних засобів соціального та культурного розвитку народу, єднання громади, звеличення духу рідної країни, бо їм, за висловом Х.Ортеги-і-Гассета, “боліла Іспанія”.

Іспаномовні педагоги Латинської Америки Г.Торрес Кінтеро (G. Torres Quintero), Р. Рамірес (R. Ramirez Castaneda), Х.Енсінас (J. Encinas Franco), Р. Кардозо (Ramon Indalecio Cardozo) та ін. розмірковували над проблемами “нової школи” (школи дії), з якою пов’язували сподівання на соціальні зміни у суспільстві.

Другий період (1940-і – перша половина 1960-х років) схарактеризовано як час розвитку науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, накопичення практичного досвіду соціальної педагогіки. Заснування Інституту педагогіки (el Instituto de Pedagogia “San Jose de Calasanz”) 1941 р. у Мадриді, відкриття кафедр соціальної педагогіки й упровадження викладання соціальної педагогіки в університетах Іспанії (Мадридському, 1944 р., Валенсійському, 1956 р., Барселонському, 1960 р.), утворення Іспанського Товариства Педагогіки 1948 р., започаткування

науково-педагогічних видань “Revista Espanola de Pedagogia”, “Bordon” сприяли масштабному розгортанню наукових досліджень у галузі соціальної педагогіки. Запровадження соціальної педагогіки як академічної дисципліни відбулося у 1944 р., коли у Мадридському Університеті було ініційовано курс під назвою “Педагогіка раціональна (індивідуальна і соціальна)” викладачами Х.Зарагвета (J. Zaragueta Bengoechea) і А.Ромеро (A. Romero Marin).

Окреслено соціально-педагогічну проблематику наукового доробку іспанських педагогів В.Гарсії Оза (V. Garcia Hoz), Л.Лузуріаги (L. Luzuriaga) Р.Пайї (R. Paya Ibars), мексиканського педагога Ф.Ларройо (F. Larroyo), чилійського священнослужителя А.Уртадо Кручага (A. Hurtado Cruchaga) досліджуваного часу.

Зазначено, що у другій половині 1940-х років мексиканський педагог Ф.Ларройо (F. Larroyo) у Німеччині ознайомлювався з неокантіанською філософією Марбурзької школи, соціально-педагогічним вченням П.Наторпа. Він прагнув обґрунтувати філософські витоки й аксіологічні засади соціальної педагогіки. У виданій в Аргентині монографії “Соціальна педагогіка і політика” (Буенос-Айрес, 1954 р.) Л.Лузуріага (L. Luzuriaga) наголошував, що соціальне виховання не виступає у суспільстві пасивним елементом, завдяки якому передається досвід поколінь, а виконує перетворювальну функцію, сприяючи зміні самого суспільства.

Іспанський педагог Р.Пайя (R. Paya Ibars) досліджувала проблеми делінквентної поведінки дітей і молоді, соціальної дезадаптації, можливостей соціальної роботи з перевиховання та реабілітації особистості дитини. Педагог зосереджувала увагу на проблемних аспектах соціальної роботи з дітьми у школі, окреслила шляхи співпраці школи з родинами учнів, виховні можливості позашкільної роботи з дітьми, засоби соціально-педагогічної підтримки дітей у школі.

Чилійський педагог, священнослужитель А.Уртадо Кручага (A. Hurtado Cruchaga) обґрунтовував ідеї провідної ролі соціального виховання у формуванні людини-християнина, значення соціальної солідарності у суспільстві. Концептуальні положення про суспільну мораль, милосердя, благочинність сформульовані мислителем на засадах католицької соціальної доктрини.

Ідеї народної освіти набули розвитку в наукових працях 1950 – 1960-х років аргентинського педагога Х.Мантовані (J. Mantovani), бразильського педагога П.Фрейре (P. Freire) та ін.

Установлено, що з середини 1940-х років серед педагогів-практиків Іспанії віднайшла живого відгуку ідея “нової соціальної професії” - спеціального (соціального) педагога (educador especializado) для роботи з дітьми, які мають обмежені функціональні можливості, проблеми психопатологічного характеру. Активно її відстоювали іспанські педагоги Х. Пікер (J. Piquer у Jover) у Мадриді й І. Арналь (I. Arnal Diaz) у Барселоні.

Третій період (друга половина 1960-х – 1980-і роки) окреслено як час оформлення теорії соціальної педагогіки як системи, формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки. У розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у другій половині 1960-х – 1980-х роках виявилися тенденції: диференціації і інтеграції соціально-педагогічного знання (з одного боку, виокремилися самостійні галузі педагогічного дослідження – родинна педагогіка, теорія соціокультурної анімаційної діяльності, теорія неформальної освіти; з іншого боку, здійснювалися спроби витворити концепції соціального виховання як цілісного педагогічного процесу на засадах соціального конструктивізму, соціологічного, культурологічного підходів; визначення понятійно-категоріального апарату соціальної педагогіки; побудови соціально-педагогічних концепцій (соціально-педагогічного втручання у громаді; соціально-виховної системи).

Проблемне поле теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах становили у цей період: сутність, властивості, цінності соціального виховання; значення соціального виховання у суспільному житті; можливості соціально-виховного втручання; феномени неформальної, інформальної, неперервної освіти, освіти дорослих, народної освіти; співвідношення соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Наголошено, що розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки в іспаномовних країнах Латинської Америки у другій половині 1960-х – 1980-х роках здійснювався під помітним впливом руху “реконцептуалізації” соціальної роботи, що призвело до ототожнення теорії соціальної педагогіки з концепцією “соціально-педагогічного втручання”. Нова парадигма соціальної роботи була постульована групою соціальних працівників – практиків та науковців Аргентини, Бразилії, Уругваю, Чілі – “генерацією 65-го” (П.Рів’єре (P. Rivière), Е.Андер-Егг (E. Ander-Egg), В.Парайсо (V. Paraíso) та ін.).

В Іспанії соціальна педагогіка розумілася як самостійна наука про увагу до проблем людини й соціуму, що можуть бути розв’язані за допомогою соціально-виховних інститутів (Х.Кінтана), як “наука і практика соціально-виховної діяльності” (О.Естебан). В Іспанії у цей період сформувалася наукова школа соціальної педагогіки (Х.Кінтана (J. Quintana Cabanas), А.Колом (A. Colom Canellas), Р.Марін (R. Marin Ibanez), А.Санвісенс (A. Sanvisens Marfull) та ін.).

З’ясовано, що у теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах другої половини 1960-х – 1980-х років феномен соціального (громадського, общинного) виховання (educacion comunitaria) набув нової смислової інтерпретації у контексті дослідження соціального втручання у громаді. Вирізнялися дві тенденції дослідження – перша з відданням переваги позашкільному середовищу у соціальному вихованні, а інша - з визнанням домінування шкільного виховання в організації соціального виховання у громаді. В обґрунтуванні значення школи як провідного фактору виховання і соціалізації особистості знайшли відображення помірковані погляди

науковців іспаномовних країн. Більшість авторів, які вивчали феномен соціального виховання (Л. де Олівейра Ліма (L. de Oliveira Lima), М.Фернандес Енгіта (M. Fernandez Enguita), Х.Хімено Сакрістан (J. Gimeno Sacristan) та ін.), стояли на позиції полісуб'єктності соціально-виховного процесу, не применшували значення позашкільного середовища у соціалізації особистості.

Четвертий період (1990 – 2000-і роки) схарактеризовано як період розвитку науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки у контексті різних наукових парадигм. Установлено, що у теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у 1990 - 2000-х роках виявилось множинне розуміння і інтерпретування феномену соціального виховання у суспільстві, зокрема як процесу соціальної адаптації й відповіді (реагування) на соціальну дезадаптацію людини; як вияву різних шляхів соціалізації особистості (стихійної, інституціональної, контрольованої); набуття людиною соціальних якостей; соціального навчання; як громадянського виховання особистості; як діяльності з попередження негативних проявів поведінки членів соціуму та соціального контролю; як соціально-виховної технології – складової соціальної роботи; як впливу позашкільного середовища й організації неформальної освіти. Іспанські педагоги А.Петрус (A. Petrus Rotger), Г.Перес Серрано (G. Perez Serrano), В.Нуньєс (V. Nunez), Х.Ортега Естебан (J. Ortega Esteban), П. Фермосо (P. Fermoso Estebanez) та ін. визначають серед провідних функцій соціального виховання інтегрування і змінювання суспільства (соціальне виховання як процес постійного конструювання соціальної реальності).

Особливу увагу приділено аналізу проблематики теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах 1990 – 2000-х років, який дав змогу виявити, що одним з провідних напрямів соціально-педагогічного дослідження цього періоду була соціально-педагогічна робота з групами “ризик” у суспільстві, насамперед дітьми й молоддю. У науково-педагогічній літературі іспаномовних країн використовуються різні поняття, синонімічні до “соціального ризику”, наприклад, “соціальна загроза”, “соціальна уразливість”, “ризик соціального виключення”, “соціальне нещастя”. У галузі спеціального соціального виховання застосовуються поняття “соціальна дезадаптація”, “соціальна ексклюзія”, “соціальний конфлікт” та ін. У наукових працях іспанських педагогів Ф.Гонсалеса (F. Gonzalez Sala), Х.Мондрагона (J. Mondragon), І.Трігерос (I. Trigueros), Х.Ортеги (J. Ortega Esteban) набула розвитку концепція соціально-педагогічної роботи з дітьми груп ризику.

Зазначено, що проблема організації соціально-виховного середовища і соціально-культурної діяльності у новітніх умовах полікультурного світу набуває актуальності у зв'язку з переосмисленням провідної ролі традиційних соціально-виховних інститутів (монополії школи) у процесі соціалізації дитини і визнанням соціального виховання як множинно-факторного й багатоскладового явища. Її висвітленню присвячено наукові

праці іспанських педагогів Х.Торреса (J. Torres Santome), М.Таранільї (M. Taranilla Lobato), Х.Каріде (J. Caride Gomez), Х.Саеса Каррераса (J. Saez Carreras) та ін.

Соціальне виховання як формування і становлення громадянськості особистості – інша провідна концепція сучасної теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах. Проблеми громадянського виховання й мультикультурної освіти особистості, засновані на розумінні закономірностей неперервного ускладнення соціальної реальності, визнанні ціннісного ставлення до культурного різноманіття світу й підтриманні особистісного прагнення людини змінювати світ (а також самозмінюватися) на духовно-гуманних засадах буття, розвинуті у наукових роботах сучасних іспанських педагогів Х.Туріньяна (J. Tourinan Lopez), Р.Саеса Алонсо (R. Saez Alonso), А.Муньоса Седано (A. Munoz Sedano), Х.Ескамеца (J. Escamez Sanchez) та ін.

Установлено, що невід’ємною складовою сучасної теорії соціальної педагогіки іспаномовних країн є вивчення ролі, значення суб’єктів соціально-виховної діяльності у розвитку суспільства й особистості людини. Допомогти громадянину здійснювати свою соціальну діяльність у міському середовищі й на благо суспільства покликана урбаністична педагогіка (А. Колом (A. Colom Canellas), О. Куеста Морено (O. Cuesta Moreno), П. Аснар (P. Aznar Minguet) та ін.).

Осмислення колізій сучасної соціально-виховної реальності й сутнісної зміни людини як творця суспільного й персонального світу здійснюється в іспаномовному постмодерністському педагогічному дискурсі. Усвідомлення значення множини соціальних інститутів у соціальному вихованні є підґрунтям до конструювання новітньої соціально-виховної практики, зорієнтованої на самоорганізацію і свободу особистості. Постмодерністська педагогіка, вдаючись до інтерпретування соціальної дійсності з вихідних позицій множинності, складності, нестійкості, хаотичності, задається насамперед пошуком можливостей соціального катарсису (П.Гентілі (P. Gentili), Х.Тедеско (J. Carlos Tedesco), М.Мораль Хіменес (M. Moral Jimenez) та ін.).

Доведено, що на рубежі ХХ – ХХІ ст. теорія соціальної педагогіки іспаномовних країн являє своєрідний багатогранний феномен сучасної соціо-гуманітарної думки. Поліпарадигмальне осягнення соціальних явищ і процесів (зокрема у межах емпірико-аналітичної, герменевтичної, соціо-критичної наукових парадигм) сприяло виявленню множини соціально-виховних можливостей громади (і у глобальному вимірі - людської спільноти), оформленню теоретико-концептуальних моделей соціально-педагогічної роботи з різними групами населення, розумінню й осмисленню соціального виховання як онто-праксеологічної та онто-комунікативної основ витворення особистості людини, а також джерела гуманно-духовного підтримання колективної єдності.

У висновках до розділу зазначено, що провідними тенденціями розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст. є: диференціація та інтеграція соціально-педагогічного знання; поліпарадигмальний характер вивчення соціально-виховної реальності в іспаномовних країнах; обґрунтування ідей полісуб'єктності соціально-виховного процесу, суспільної солідарності у соціальному вихованні, концепції соціально-педагогічного втручання у громаді; формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки.

У **третьому розділі** – *“Особливості розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття”* – здійснено аналіз генези соціально-педагогічного захисту дитинства в іспаномовних країнах; з'ясовано взаємодію інститутів соціальної держави, громадянського суспільства і соціальної роботи у забезпеченні соціально-педагогічної підтримки дитинства в Іспанії у 1970 – 2000-х роках; схарактеризовано зміст і форми соціально-педагогічної роботи з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, в Іспанії у ХХ – на початку ХХІ ст.; окреслено організацію й розвиток соціально-педагогічної роботи з дітьми, які опинилися у складних життєвих умовах, в іспаномовних країнах Латинської Америки у ХХ – на початку ХХІ ст.

Визначено, що на початку ХХ ст. в Іспанії розгорнувся реформаторський філантропічний рух, спрямований на реорганізацію соціальної допомоги дітям, зміцнення засад родинного виховання, поліпшення соціального становища жінки у суспільстві. У русі за розбудову системи соціального захисту дітей активну участь брали лікарі, зокрема у розробленні соціального законодавства щодо дитинства. Відомий лікар М.Толоса Латор (Manuel Tolosa Latour) за сприяння Іспанського Товариства гігієни домогся прийняття Загального закону про опіку дітей від 12 серпня 1904 р.

Складовими соціально-педагогічного захисту дитинства в Іспанії у першій половині ХХ ст. були: 1) розроблення й упровадження нормативно-правових документів стосовно державного захисту дітей (закони 1878 р., 1900 р., 1903 р., 1904 р., регламент 1908 р., положення Конституції 1931р.); 2) виконання функцій соціального піклування про дітей державних установ та інституцій (Вищої Ради опіки дітей і провінційних та місцевих рад; Міністерства народної освіти; Міністерства юстиції; судів у справах неповнолітніх; Національного Інституту соціального забезпечення; Національного Патронату з боротьби з туберкульозом; муніципалітетів; депутатів); 3) діяльність громадських організацій (Товариства опіки дітей у Мадриді, заснованого у 1878 р. з метою захисту найбільш нужденних дітей; Іспанського Товариства гігієни; Національної Асоціації фундації санаторіїв для дітей-сиріт); 4) розбудова мережі закладів соціальної опіки (будинків милосердя, сирітських будинків, дитячих притулків, санаторіїв та оздоровчих будинків для дітей-сиріт); 5) участь педагогічної громадськості Іспанії в обговоренні проблем шкільної гігієни, медичного догляду школярів,

організації соціальної опіки дітей на міжнародних конгресах у Парижі (1903 р.), Барселоні (1912 р.), Мадриді (1917 р.), Мілані (1927 р.).

Вивчення генези соціально-педагогічного захисту дитинства в іспаномовних країнах Латинської Америки дало змогу виявити дві важливі тенденції: по-перше, соціально-педагогічний захист дитинства набув оформлення у контексті становлення систем соціального захисту населення у країнах Латинської Америки, розширилася мережа установ суспільно-благочинної діяльності, які здійснювали соціальну опіку й підтримку дітей; до роботи у них залучалися професійні соціальні працівники й педагоги, підготовку яких було започатковано на терені самого латиноамериканського регіону у 20-х роках ХХ ст.; по-друге, дедалі більше держава брала під свій контроль суспільно-благочинну діяльність й розбудовувала державний сектор соціального захисту населення, сприяючи інституціоналізації соціально-педагогічної підтримки дітей у суспільстві.

Зазначено, що у сфері соціальної опіки дітей і вироблення громадсько-державних механізмів їх захисту Аргентина однією з перших країн у латиноамериканському регіоні запровадила законодавчі й організаційні міри з охорони та соціальної підтримки дитинства. Базовими вихідними позиціями розбудови інфраструктури соціально-правового захисту дитинства були вироблення правових нормативів соціальної підтримки дітей у суспільстві, запровадження державних механізмів спрямованої соціалізації дитини, пошук соціального компромісу у розв'язанні проблеми соціальної опіки дітей як найбільш уразливої та особливої групи у суспільстві, професіоналізація соціальної роботи як функціонального інституту соціально-педагогічного захисту дітей, які опинилися у складних життєвих умовах.

У роботі показано, що організація соціально-педагогічного захисту дітей в іспаномовних країнах протягом ХХ – початку ХХІ ст. здійснювалася з послідовними трансформаціями нормативно-правової бази їх соціальної підтримки, диверсифікацією інфраструктури спеціалізованих соціальних служб, які безпосередньо опікувалися долею дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах, ускладненням технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю.

Йдеться про те, що соціально-педагогічна робота соціальних служб Іспанії має комплексний характер й передбачає розв'язання складних проблем соціалізації дітей та молоді на локальному, громадському рівні. Саме діяльність соціальних служб по-інколи є вирішальною у визначенні сприятливих умов розвитку особистості дитини, забезпеченні її догляду й виховання. Діяльність соціальних служб із соціальної опіки й підтримки дітей в Іспанії спрямована на їх соціально-правовий захист, гармонізацію відносин у суспільстві (насамперед родинних відносин, відносин у мікросоціальному оточенні дитини), створення сприятливих організованих соціальних умов задля інтелектуального, духовного, фізичного персонального розвитку дитини, забезпечення основних гарантій соціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Діяльність соціальних служб Іспанії організована системно, у кожному Автономному Співтоваристві країни вироблено власне законодавство про соціальні служби й соціальну підтримку дітей та молоді, що сприяє своєчасному й ефективному розв'язанню соціально-педагогічних проблем громади з урахуванням складнощів соціального розвитку й ресурсів регіонів.

З'ясовано, що соціально-педагогічний захист дитинства в Іспанії передбачає багаторівневе розв'язання проблем дітей, які опинилися у складних життєвих умовах, і залучення різних соціальних суб'єктів до цього процесу; він охоплює правовий захист і вироблення нормативних документів, що визначають правове становище неповнолітніх, законодавче регулювання дитячої праці, установа й удосконалення системи опіки дітей; діяльність спеціалізованих соціальних служб із соціальної профілактики, соціальної реабілітації, соціального виховання та ресоціалізації особистості дитини, яка зіткнулася з нездоланими життєвими обставинами й потребує сторонньої допомоги; соціально-педагогічне втручання громади й активізацію зусиль спільноти з організації сприятливих умов для життєдіяльності дітей та молоді, з попередження й подолання аномальних, негативних проявів поведінки неповнолітніх, із заохочення творчості талановитої молоді.

Акцентовано увагу на тому, що до кінця 1970-х років в Іспанії переважала асистенціально-благочинна модель соціально-педагогічної підтримки дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, для якої були характерні виховання в умовах інтернату як єдиний спосіб догляду за покинутою дитиною; відчужена увага до дитини, відокремлена від соціально-сімейного контексту; недостатність соціально-сприятливих умов для особистісного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки; компетентнісна дисперсія професійної соціальної роботи. У 1980-х роках здійснюється модернізація соціальної опіки дитинства у країні, що знайшло вираження у професіоналізації соціально-педагогічної уваги до дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, зміні соціальних послуг і ширшому включенні різних соціальних суб'єктів до захисту дитинства. Домінантною стала модель мікросоціального захисту дітей, пов'язана з концепцією "виховання в умовах родини", що послугувало закриттю й реконверсії масових інтернатних установ, а у подальшому – концентруванню соціальної уваги на правовому становищі дитинства.

Організація соціально-педагогічного захисту дітей, які мають обмежені функціональні можливості у суспільстві, здійснювалася в Іспанії у загальноєвропейському контексті за дотримання пріоритету міжнародно-правових нормативів і цінностей. На сучасному етапі визнано значущість соціального підходу до захисту прав і свобод дезабільних людей (Конвенція про права інвалідів ООН, 2006 р.), що дає змогу досягнення їх соціальної інтеграції у суспільство. Наявна в Іспанії інфраструктура соціально-педагогічного захисту дітей, які мають обмежені функціональні можливості (центри дитячого догляду, центри денного догляду, центри раннього

виховання, дитячого розвитку і тимчасової уваги, центри спеціального виховання), дає можливість на сучасному етапі розвитку суспільства забезпечувати комплексний догляд за дитиною-інвалідом від часу народження.

Наголошується, що одним з провідних напрямів соціально-педагогічної роботи з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, в Іспанії у ХХ – на початку ХХІ ст. був соціально-педагогічний захист дітей з делінквентною поведінкою. Організація соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками в Іспанії набула системного характеру. Її складовими є: превентивна й соціально-профілактична робота (до чого залучається поліція); втручання соціальних служб і громади задля створення й підтримання сприятливого для персонального розвитку дитини мікросоціального оточення; соціально-терапевтична та соціально-реабілітаційна робота з неповнолітніми, які скоїли злочин.

З'ясовано, що більшу частину ХХ ст. в Іспанії переважала опікунська (асистенціальна, супроводжувальна) модель правосуддя щодо неповнолітніх. З 1980 – 1990-х років опіка дитини й виправлення особистості почали розумітися як автономні процеси, набула провідного характеру змішана модель правосуддя щодо неповнолітніх правопорушників, в якій поєднано кримінальну відповідальність неповнолітнього і його перевиховання та виправлення (останнє є компетенцією соціальних служб).

Аналіз процесів організації й розвитку соціально-педагогічної роботи з дітьми, які опинилися у складних умовах життя, в іспаномовних країнах Латинської Америки у ХХ – на початку ХХІ ст. дав змогу виявити, що можливості соціальної опіки дітей у цих країнах обмежені, наявна інфраструктура соціальних служб є недостатньою задля розв'язання ключових соціальних й освітніх проблем громади. Значні зміни в оформленні і реалізації соціальної підтримки дітей у країнах Латинської Америки відбулися лише з проголошенням Конвенції про права дитини ООН (1989 р.), коли “ситуаційна” модель соціального захисту дітей замінювалася моделлю “комплексного захисту”, що визначала нові стратегічні орієнтири у ставленні до особистості дитини й організації умов, сприятливих для її соціального та персонального розвитку.

Розвиток соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у країнах Латинської Америки втілює пріоритетні соціально-політичні стратегії регіонального поступу. Суспільна практика підтримки у соціально нерівному світі відображає не стільки різні форми соціальної участі населення, скільки різні можливості досягнення соціального блага. Соціальні виклики для зростаючого покоління у країнах, що розвиваються, є значним тягарем на шляху розбудови суспільства свободи й благоденства, тому й соціально-педагогічна робота як практика соціальної підтримки у латиноамериканському регіоні спрямована на забезпечення можливостей повсякденного виживання значних груп населення, здолання соціальних бар'єрів, на втілення “педагогіки звільнення” (П.Фрейре).

Соціально-педагогічна робота у країнах Латинської Америки зорієнтована на вироблення різноманітних практик соціального і громадянського виховання. Першочергова увага зосереджена у цій діяльності на підтримці дітей, які перебувають в умовах соціальної ексклюзії, зокрема позбавлені можливостей навчатися. Змістовими компонентами соціально-педагогічної роботи в іспаномовних країнах Латинської Америки є організація центрів дошкільного виховання, дитячих притулків, громадських будинків, діяльність соціальних візитерів з родинами тощо. На сучасному етапі соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю у країнах Латинської Америки виступає дієвою практикою здолання соціальних негараздів, розв'язання суспільних й особистісних проблем (хоча в окремих країнах регіону ще тільки починає організовуватися). Як складова суспільної практики підтримки уразливих груп населення, вона сприяє розбудові демократичних й солідарних суспільств у країнах Латинської Америки.

У висновках до розділу зазначено, що особливостями розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. є: перехід від фрагментарного розв'язання соціально-педагогічних проблем дитинства у складних життєвих обставинах до побудови системного соціально-педагогічного захисту; диверсифікація інфраструктури спеціалізованих соціальних служб, які безпосередньо опікувалися долею дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах; ускладнення технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю; інтеграція соціально-виховних зусиль громади у справі соціально-педагогічної підтримки дитинства.

У **четвертому розділі** – *“Основні напрями соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття”* – обґрунтовано етапи розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах; схарактеризовано зміст університетської освіти соціальних педагогів в іспаномовних країнах; окреслено можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних реаліях України.

З'ясовано, що перші проекти про заснування шкіл для підготовки соціальних помічників в Іспанії були розроблені у 1910 - 1920-х роках, але вони не отримали практичного втілення. У 1920 – 1930-х роках в іспаномовних країнах Латинської Америки під європейським впливом було розпочато організацію професійної освіти соціальних працівників. Чилійські школи соціальної роботи А.Ріо (1925 р.) та Е.Матте (1929 р.) стали зразковими у цьому процесі. З 1940-х років в іспаномовних країнах було розпочато відкриття державних шкіл соціальної роботи (1940 р. у Чілі).

У процесі дослідження встановлено, що перші заклади професійної підготовки соціальних працівників й педагогів мали практико-орієнтований характер, зміст освіти у них був побудований за європейськими програмами. Навчання у школах соціальної роботи тривало три роки, протягом перших двох років навчання передбачалося освоєння релігієзнавства, педагогіки,

загальної психології, соціології, економіки, права, професійної етики; третій рік був присвячений переважно практичній діяльності в установах соціальної допомоги населенню.

Аргументовано, що до початку 1950-х років професійна підготовка соціальних працівників в Іспанії фактично обмежувалася рамками Барселонської (1932 р.) і Мадридської (1939 р.) шкіл. Перша державна школа соціальної роботи в Іспанії була заснована у 1967 р. у Мадриді. З-поміж освітніх закладів, які здійснювали професійну підготовку соціальних працівників у країні, найбільша кількість (29 шкіл у 1970 р.) належали католицькій церкві. Значну роль у розвитку соціально-педагогічної практики в Іспанії у 1960 – 1980-х роках відігравали центри підготовки спеціальних (соціальних) педагогів (*los educadores especializados*) до роботи з дезадаптованою молоддю, з дітьми й підлітками, які зіткнулися з психологічними складнощами, а також центри підготовки соціокультурних аніматорів. Діяльність Барселонського центру А. Хуліа (1969 р.), Школи окупаціональної терапії у Мадриді (1964 р.), Школи спеціальних педагогів *Flor de Maig* Ф. Герау у Барселоні (1981 р.), Школи Л. Аміго у Валенсії – це унікальний досвід професійної підготовки соціальних педагогів в Іспанії.

З 1940-х років у країнах Латинської Америки (школа соціальної роботи у Медельїні (Колумбія) 1947 р., державна школа соціальної роботи у Сантьяго (Чілі) 1948 р.), а з початку 1980-х років в Іспанії (Мадридська школа соціальної роботи 1983 р.) були інкорпоровані до університетів.

Аналіз змісту університетської освіти соціальних педагогів в іспаномовних країнах у 1990 – 2000-х роках дозволяє стверджувати, що в іспаномовних країнах здійснюється багатоступенева підготовка фахівців соціально-педагогічної роботи, спрямована як на практичну професійну реалізацію соціальних педагогів у сфері соціального захисту населення, соціально-культурної діяльності, соціально-виховної діяльності, так і на науково-дослідну й інноваційну діяльність у галузі соціальної роботи, теорії соціального виховання, історії та теорії педагогіки. В Іспанії понад 30 університетів забезпечують професійну підготовку соціальних педагогів на факультетах університетів та в університетських школах. В іспаномовних країнах Латинської Америки професійна підготовка соціальних педагогів здійснюється на факультетах соціальної роботи, факультетах соціальних наук університетів.

Звернуто у вагу на те, що у сучасних реаліях України задля вироблення перспективних стратегій суспільного розвитку і входження до світового соціоосвітнього простору є доцільним пізнання й осмислення здобутків зарубіжної соціальної педагогіки, зокрема теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст., а також творче використання з урахуванням особливостей національного історичного розвитку позитивного зарубіжного досвіду. Можливостями використання досвіду іспаномовних країн у сучасних реаліях розбудови соціально-педагогічної освіти в Україні є такі: складання навчальних програм

підготовки магістрів соціальних педагогів з урахуванням домінантного компоненту індивідуальної самостійної роботи студента, переваги науково-дослідницької та творчої роботи студента з-поміж форм навчання в університеті; забезпечення викладання обов'язкових навчальних дисциплін, в яких розкривається методологія наукового пошуку у соціальних науках, галузі, напрями й перспективи дослідження у соціальній роботі, засади соціально-педагогічного проектування й оцінювання програм соціально-виховного втручання, інноваційні процеси у розвитку соціально-педагогічної роботи; упровадження навчальних дисциплін за вибором студента, що сприяє активізації пізнавального інтересу; конструювання багаторівневої професійної підготовки соціальних педагогів, що включає базовий, основний, науково-дослідний освітні рівні; організація навчальної практики студентів університетів на базі спеціалізованих соціальних служб, що дає змогу комплексно вивчати досвід розв'язання суспільних, громадських, особистісних проблем, а також безпосередньо застосовувати набуті знання, уміння та навички у практичній соціально-педагогічній діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі наукового узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ століття виявлено провідні тенденції розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття та обґрунтовано можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних вітчизняних реаліях.

Отримані результати дослідження підтвердили його гіпотезу, а реалізовані мета і завдання дали підставу сформулювати загальні висновки та запропонувати рекомендації щодо їх практичного використання:

1. За результатами ретроспективного аналізу проблеми розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. з'ясовано стан розробленості проблеми, виділено основні напрями її вивчення, що дало підстави констатувати відсутність цілісного дослідження з проблеми розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття й визначити нерозв'язані її питання, які потребують розгляду, виявлення провідних тенденцій розвитку теорії соціальної педагогіки, розкриття особливостей практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст., обґрунтування етапів розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах.

2. Удосконалено й модифіковано зміст понять “соціальне виховання”, “соціально-педагогічна підтримка”, “соціально-педагогічний захист”, “соціально-педагогічна робота”, “соціально-педагогічна робота у громаді” в частині встановлення їх взаємозв'язків і залежностей. Зроблено акцент на розумінні соціального виховання як об'єктивного суспільно-історичного явища, неперервного процесу, який супроводжує розвиток і формування

особистості протягом усього життя людини, а також як процесу постійного конструювання соціальної реальності, що зв'язує покоління людей і забезпечує історичну трансмісію соціально-культурного досвіду. Ідея соціального виховання як первинного джерела гуманно-духовного підтримання колективної єдності у суспільстві, з якого походить людське світорозуміння й світо-перетворення, знаходить своє вираження у соціальній педагогіці, яка досліджує соціальну функцію виховання й актуалізує виховний потенціал суспільства.

3. На основі компетентнісного підходу розроблено авторську концепцію дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст., представлену в її методологічному, теоретичному й технологічному концептах, обґрунтованих послідовних стадіях: пропедевтично-підготовчій (визначення теми дослідження, доведення її актуальності і доцільності, аналіз та упорядкування первинної наукової інформації з означеної проблеми, формування джерельної бази); проблемно-пошукової (вибір об'єкта і предмета пізнання, формулювання проблеми й постановка дослідницьких завдань, спрямованих на її розв'язання; розробка системи методів дослідження; визначення гіпотези наукових пошуків); теоретико-концептуальній (обґрунтування основоположної ідеї і концепції дослідження, відбір та застосування комплексу наукових принципів, теоретичних ідей, положень, підходів, адекватних об'єкту, предмету і меті дослідження); прогностично-узагальнювальній (систематизація й узагальнення одержаних результатів дослідження, розробка практичних рекомендацій та перспективних напрямів подальших наукових пошуків).

4. Окреслено соціально-історичні умови розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. Обґрунтовано, що розвиток інститутів соціальної держави, громадянського суспільства й соціальної роботи являв тло становлення соціальної педагогіки як організованої суспільної практики підтримки в іспаномовних країнах. В умовах формування соціальної держави і громадянського суспільства здійснюється інституціоналізація соціально-педагогічної роботи як суспільної практики підтримки уразливих груп населення, долання “ризикових” життєвих обставин особистісного й суспільного розвитку та сприяння участі кожного члена громади у процесі перетворення соціальної дійсності.

Доведено, що особливістю соціально-педагогічної стратегії в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. була її нерозривна зв'язаність з освітньою сферою. Необхідність подолання масової неписьменності населення, що являло один з головних гальмівних факторів соціально-економічного розвитку Іспанії у першій третині ХХ ст. та іспаномовних країн Латинської Америки протягом усього ХХ ст., вимагала вироблення й упровадження ефективних стратегій організації народної освіти, освіти дорослих, культурно-просвітницької роботи з населенням,

особливо у сільській місцевості. Інституціоналізація народної освіти являла процес посилення демократизації соціально-освітньої політики держав і реалізації природного права людини на освіту.

5. У процесі дослідно-пошукової роботи обґрунтовано періодизацію розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: I період (1900 – 1930-і роки) – становлення соціальної педагогіки як науки в іспаномовних країнах, II період (1940-і – перша половина 1960-х років) – розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, накопичення практичного досвіду соціальної педагогіки, III період (друга половина 1960-х – 1980-і роки) – оформлення теорії соціальної педагогіки як системи, формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки, IV період (1990 – 2000-і роки) – розвиток науково-теоретичних ідей соціальної педагогіки у контексті різних наукових парадигм (емпірико-аналітичної, герменевтичної, соціо-критичної).

Виявлено провідні тенденції розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: диференціація та інтеграція соціально-педагогічного знання; поліпарадигмальний характер вивчення соціально-виховної реальності в іспаномовних країнах; обґрунтування ідей полісуб'єктності соціально-виховного процесу, суспільної солідарності у соціальному вихованні, концепції соціально-педагогічного втручання у громаді; формування іспанської наукової школи соціальної педагогіки. На рубежі ХХ – ХХІ ст. в іспаномовному педагогічному дискурсі спостерігається тенденція до побудови багатоаспектних, багатоскладових, інтегрованих моделей соціального виховання на засадах синергетичного, холістичного світорозуміння. Цей процес відбувається у міждисциплінарному синтезуванні наукових ідей. У сучасному постнекласичному освоєнні дійсності дослідження соціально-виховного процесу зорієнтовано на соціальні конструкти.

6. З'ясовано особливості розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: перехід від фрагментарного розв'язання соціально-педагогічних проблем дитинства у складних життєвих обставинах до побудови системного соціально-педагогічного захисту дітей; диверсифікація інфраструктури спеціалізованих соціальних служб, які безпосередньо опікувалися долею дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах; ускладнення технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю; інтеграція соціально-виховних зусиль громади у справі соціально-педагогічної підтримки дитинства.

Ключовий контент соціально-педагогічної роботи в іспаномовних країнах становить організація сприятливого для соціального й персонального розвитку особистості людини середовища. На прикладах організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які опинилися без батьківського піклування, з дітьми, які мають обмежені функціональні можливості, з дітьми та молоддю з делінквентною поведінкою визначено, що компонентами соціально-педагогічної роботи в іспаномовних країнах є:

соціальна профілактика, соціальна опіка, соціально-виховне втручання, ресоціалізація особистості, соціальний супровід. З'ясовано, що у новітніх реаліях інформаційного техногенного суспільства соціально-педагогічна робота набуває характеру технології й моделюється подібно до соціально-управлінських процесів, охоплюючи величезні соціальні страти й прошарки населення.

7. Теоретично обґрунтовано етапи розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.: переважання практико-орієнтованої підготовки фахівців соціальної роботи (1920-і – перша половина 1960-х років), розбудова професійної підготовки спеціальних педагогів в Іспанії (друга половина 1960-х – 1970-і роки), інкорпорація шкіл соціальної роботи до провідних університетів іспаномовних країн (1940 - 1980-і роки), багатоступенева підготовка соціальних педагогів (1990 – 2000-і роки).

З'ясовано, що розвиток освіти соціальних педагогів в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст. супроводжувався процесами ускладнення змісту теоретичної і практичної підготовки фахівців, диверсифікації форм професійної підготовки, становлення багатоступеневого освітнього простору.

8. Із позицій аксіологічного підходу визначено можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних реаліях України. З'ясовано, що соціально-педагогічна практика іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. – це історичний, соціально значущий феномен, що характеризується часовою й регіональною своєрідністю, інтегруванням у своїй основі гуманістичної, демократичної й суспільно-солідарної орієнтацій, спрямованих на підвищення ефективності можливостей соціуму в інтересах особистості людини. Взаємодія інститутів соціальної держави, громадянського суспільства і соціальної роботи – найважливіша передумова вироблення оптимальних шляхів і механізмів розв'язання соціальних проблем.

Отримані в дисертації наукові результати й висновки дають можливість сформулювати практичні рекомендації щодо доцільності використання та упровадження історичного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн в сучасній галузі освіти на таких рівнях:

– *законодавчому*: удосконалення нормативно-правової бази соціального захисту дитинства, залучення до законотворчого процесу соціальних педагогів і соціальних працівників, їх професійних об'єднань; розроблення нормативно-правової бази професійної діяльності соціальних педагогів у різних сферах соціального життя (не обмежуючи її виключно освітніми установами); створення і запровадження державних програм фінансування дитячих фондів;

– *науково-теоретичному та практичному*: подальше наукове узагальнення й систематизація історичного досвіду соціальної педагогіки іспаномовних країн, виявлення позитивного доробку для сучасності, його творче упровадження;

– на рівні кадрового забезпечення: підготовка майбутніх соціальних педагогів до піднесення соціально-педагогічної роботи у суспільстві з метою компетентнісного та якісного розв’язання соціальних проблем.

Проведене дослідження не вичерпує проблематики розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах. У системі перспективних наукових пошуків визначено такі напрями: дослідження науково-педагогічної спадщини видатних іспаномовних соціальних педагогів ХХ – початку ХХІ ст.; вивчення досвіду соціально-педагогічної роботи з різними групами населення (мігрантами, жінками, людьми похилого віку та ін.) в іспаномовних країнах; наукове розроблення інноваційних стратегій соціально-педагогічної освіти у контексті світових тенденцій ХХІ ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Зайченко Н.І. Соціальна педагогіка в іспаномовних країнах у ХХ - на початку ХХІ ст.: монографія / Н.І. Зайченко. – К. : ЦП “Компринт”, 2014. – 303 с.

2. Зайченко Н.І. Розвиток теорії соціальної педагогіки в Іспанії у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. / Н.І. Зайченко // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2011. – Вип. LX. – С. 336–338.

3. Зайченко Н.І. Методологічний вимір дискурсу міжнародного досвіду соціальної роботи / Н.І. Зайченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – Вип. 88. – С. 69–72.

4. Зайченко Н.І. Проблема співвідношення соціального і ментального у вченні П. Бурдье / Н.І. Зайченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – Вип. 159, Ч. 3. – С. 311–316.

5. Зайченко Н.І. Розвиток професійної освіти соціальних педагогів в Іспанії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2012. – Вип. 4 (29). – С. 38–41.

6. Зайченко Н.І. Становлення іспанської соціально-педагогічної наукової школи / Н.І. Зайченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 97. – С. 261–263.

7. Зайченко Н.І. Розвиток професійної освіти соціальних працівників в Іспанії у ХХ – на початку ХХІ ст. / Н.І. Зайченко // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – Херсон : РІПО, 2012. – Вип. 15. – С. 246–250.

8. Зайченко Н.І. Розвиток професійної освіти соціальних працівників у Мексиці (ХХ – поч. ХХІ ст.) / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2012. – Вип. 6 (31). – С. 63–65.

9. Зайченко Н.І. Проблема соціального виховання в сучасній теорії соціальної педагогіки Іспанії / Н.І. Зайченко // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2012. – Вип. 16. – С. 231–234.

10. Зайченко Н.І. Започаткування соціально-педагогічного захисту дітей в Іспанії на рубежі XIX – XX ст. / Н.І. Зайченко // Молодь і ринок: щомісячний наук.-пед. журнал. – 2012. – № 12 (95). – С. 80–83.

11. Зайченко Н.І. Діяльність шкіл соціальної роботи у країнах Латинської Америки у 1920 – 1960-х рр. / Н.І. Зайченко // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2012. – Вип. LXI. – С. 372–376.

12. Зайченко Н.І. Генезис професійної освіти соціальних працівників у Чілі (XX – поч. XXI ст.) / Н.І. Зайченко, Н.Т. Тверезовська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К., 2012. – Вип. 175., Ч. 2. – С. 54–62.

13. Зайченко Н.І. Розвиток теорії соціальної педагогіки в Іспанії у першій половині XX ст. / Н.І. Зайченко // Молодь і ринок: щомісячний наук.-пед. журнал. – 2013. – № 1 (96). – С. 41–44.

14. Зайченко Н.І. Історичні умови генезису соціальної роботи у країнах Латинської Америки на рубежі XIX – XX ст. / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2013. – Вип. 2 (33). – С. 57–63.

15. Зайченко Н.І. Становлення соціального захисту дітей в Аргентині наприкінці XIX – у першій половині XX ст. / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2013. – Вип. 4 (35). – С. 50–53.

16. Зайченко Н.І. Соціально-педагогічна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Іспанії / Н.І. Зайченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К., 2013. – Вип. 192, Ч. 1. – С. 170–176.

17. Зайченко Н.І. Проблема “реконцептуалізації” соціальної роботи у країнах Латинської Америки у 1960 – 1980-х роках / Н.І. Зайченко // Біоресурси і природокористування: наук. журнал. – 2013. – Т. 5, № 1–2. – С. 144–148.

18. Зайченко Н.І. Організація соціально-педагогічного захисту дітей з функціональними обмеженнями в Іспанії (XX – поч. XXI ст.) / Н.І. Зайченко // Проблеми освіти: наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2013. – Вип. 77, Ч. 2. – С. 57–61.

19. Зайченко Н.І. Організація соціально-педагогічного захисту дітей-сиріт в Іспанії (XX – поч. XXI ст.) / Н.І. Зайченко // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – Вип. 20. – С. 265–271.

20. Зайченко Н.І. Професійна підготовка соціальних педагогів в Іспанії у 1960–80-х рр. / Н.І. Зайченко // Вісник Чернігівського національного

педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип. 110. – С. 46–48.

21. Зайченко Н.І. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми з делінквентною поведінкою в Іспанії (XX – поч. XXI ст.) / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2014. – Вип. 1 (38). – С. 53–58.

22. Зайченко Н.І. Організація соціального захисту дітей у Чілі (XX – поч. XXI ст.) / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2014. – Вип. 2 (39). – С. 68–72.

23. Зайченко Н.І. Соціально-педагогічна підтримка дітей у Мексиці: умови, складові / Н.І. Зайченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – Вип. 115. – С. 84–87.

24. Зайченко Н.І. Соціально-педагогічна складова ювенальної юстиції в Іспанії / Н.І. Зайченко // Педагогічний альманах : зб. наук. праць. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. – Вип. 21. – С. 273–280.

25. Зайченко Н.І. Складові соціально-педагогічного захисту дітей з функціональними обмеженнями в Іспанії / Н.І. Зайченко // Обрії : наук.-пед. журнал ІППО. – Івано-Франківськ, 2014. – № 1 (38). – С. 23–26.

26. Зайченко Н.І. Участь соціальних працівників іспаномовних країн у міжнародному контексті соціально-педагогічної роботи / Н.І. Зайченко // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. – К. : НУОУ, 2014. – Вип. 5 (42). – С. 75–80.

27. Зайченко Н.І. Зміст соціально-педагогічної діяльності соціальних служб в Іспанії / Н.І. Зайченко // Молодь і ринок: щомісячний наук.-пед. журнал. – 2014. – № 10 (117). – С. 50–55.

28. Зайченко Н.І. Соціально-педагогічна робота з дітьми у країнах Латинської Америки: соціальні виклики, особливості розвитку / Н.І. Зайченко // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – 2014. – № 11 (118). – С. 85–90.

29. Zaichenko, N. Some aspects of social critical pedagogics / N. Zaichenko // Edukacja – Technika – Informatyka. Wybrane problemy edukacji technicznej i zawodowej. Rocznik naukowy. – Rzeszow, 2012. – № 3 (cz. 1). – С. 74–79.

30. Zaychenko, N. The development of social pedagogics theory in Germany in 1960–70's / N. Zaychenko // Trendy ve vzdělávání 2012. – Olomouc, 2012. – P. 352–355.

31. Zaychenko, N. Professional training of the social tutors in Spain in the 1960–80s / N. Zaychenko // Trendy ve vzdělávání 2013. – Olomouc, 2013. – P. 662–665.

32. Zaichenko, N. Peculiarities of social-pedagogical work with disabled children in Latin American countries / N. Zaichenko // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – Viena, 2014. – № 9-10, september-october. – P. 91–93.

33. Zaichenko, N. Establishment of social and pedagogical ideas in Spain in the context of regenerationism in late XIX and early XX century / N. Zaichenko // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – Viena, 2014. – № 11-12, november-desember. – P. 100–103.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

34. Зайченко Н.І. Соціально-педагогічні ідеї в іспаномовному дискурсі першої половини ХХ ст. / Н.І. Зайченко // Розвиток наукових досліджень 2012 : матеріали 8 Міжнар.наук.-пр.конф. (Полтава, 19–21 листопада 2012 р). – Полтава : Вид-во “ІнтерГрафіка”, 2012. – Т. 6. – С. 51–52.

35. Зайченко Н.І. Участь соціальних педагогів Іспанії у міжнародному співробітництві / Н.І. Зайченко // Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка : зб. доп. та тез доп. V Міжнар. конф. (Київ, 26–27 лютого 2014 р.) / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2014. – С. 76–78.

36. Зайченко Н.І. Парадигмальний підхід в іспаномовному дискурсі соціальної педагогіки на рубежі ХХ – ХХІ ст. / Н.І. Зайченко // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії : матеріали IV Міжнар. наук.-пр. інтернет-конф.: зб. наук. праць (Переяслав-Хмельницький, 30–31 липня 2014 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 67–70.

37. Зайченко Н.І. Зміст університетської освіти соціальних педагогів в Іспанії / Н.І. Зайченко // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії : матеріали IV Міжнар. наук.-пр. інтернет-конф.: зб. наук. праць (Переяслав-Хмельницький, 29–30 вересня 2014 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 61–62.

38. Зайченко Н.І. Соціальне виховання як конструювання соціальної реальності у сучасному іспаномовному дискурсі / Н.І. Зайченко // Актуальні питання сучасної педагогіки : матеріали Міжнар.наук.-пр. конф. (Львів, 24–25 жовтня 2014 р.). – Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2014. – С. 125–128.

39. Зайченко Н.І. Феномен “міжкультурного виховання” у сучасному іспаномовному дискурсі / Н.І. Зайченко // Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук : матеріали Міжнар. наук.-пр. конф. у 2 частинах (Київ, 7 листопада 2014 р.). – К. : ГО “Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2014. – Ч. II. – С. 11–13.

40. Зайченко Н.І. Колізії соціально-виховної реальності в іспаномовному дискурсі постмодерну / Н.І. Зайченко // Педагогіка в Україні та за кордоном : матеріали Міжнар. наук.-пр. конф. (Харків, 28–29 листопада 2014 р.). – Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2014. – С. 80–84.

41. Зайченко Н.І. Гуманістична перспектива соціальної педагогіки у сучасному іспаномовному дискурсі / Н.І. Зайченко // Роль педагогічних та психологічних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення :

матеріали Міжнар. наук.-пр. конф. (Київ, 5 грудня 2014 р.). – К.: ГО “Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2014. – С. 74–76.

42. Зайченко Н.І. Погляди іспаномовних педагогів сучасності на роль школи у процесі соціалізації особистості / Н.І. Зайченко // Сучасні погляди на актуальні проблеми педагогічних та психологічних наук : матеріали Міжнар. наук.-пр. конф. (Одеса, 19–20 грудня 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 63–66.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

43. Зайченко Н.І. Теоретико-методологічні підходи до вивчення міжнародного досвіду соціальної роботи / Н.І. Зайченко // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – 2009. – № 3. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2009. – С. 90–96.

44. Зайченко Н.І. Виміри соціалізації у вченні П. Бурдьє // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – 2009. – № 1. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2009. – С.

45. Зайченко Н.І. Теоретико-методологічні аспекти вивчення міжнародного досвіду соціальної роботи / Н.І. Зайченко // Професійна компетентність соціальних працівників: складові, детермінанти та шляхи формування : зб. матеріалів наук.-метод. семінару / за ред. Кривоконь Н.І. – Чернігів, 2008. – С. 24–27.

46. Зайченко Н.І. Природа соціального поля П. Бурдьє / Н.І. Зайченко // Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин : матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. / за ред. Кривоконь Н.І., Сили Т.І. – Чернігів, 2008. – С. 263–268.

47 Держава загального добробуту: проблеми і перспективи : зб. матеріалів вузівської наук.-пр.конф. / за ред. Зайченко Н.І. – Чернігів : Вид-во ЧДІПСТП, 2008. – 68 с.

АНОТАЦІЇ

Зайченко Н.І. Розвиток теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, 2015.

У дисертації вперше здійснено наукове узагальнення теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ століття, обґрунтовано провідні тенденції розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.

У роботі відображено авторську концепцію дослідження розвитку теорії і практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах ХХ – початку ХХІ ст., представлену в її методологічному, теоретичному, технологічному концептах; схарактеризовано соціально-історичний контекст розвитку соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; запропоновано періодизацію становлення й розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; виявлено провідні тенденції розвитку теорії соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.

У дослідженні з'ясовано особливості розвитку практики соціальної педагогіки в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст.; обґрунтовано етапи й основні напрями розвитку соціально-педагогічної освіти в іспаномовних країнах у ХХ – на початку ХХІ ст. Обґрунтовано, що соціально-педагогічна практика іспаномовних країн ХХ – початку ХХІ ст. – це історичний, соціально значущий феномен, що характеризується часовою й регіональною своєрідністю, інтегруванням у своїй основі гуманістичної, демократичної й суспільно-солідарної орієнтацій, спрямованих на підвищення ефективності можливостей соціуму в інтересах людської особистості. Окреслено можливості творчого використання позитивного досвіду теорії і практики соціальної педагогіки іспаномовних країн у сучасних реаліях України.

Ключові слова: розвиток соціальної педагогіки в іспаномовних країнах, теорія соціальної педагогіки, практика соціальної педагогіки, соціально-педагогічна освіта, соціально-педагогічний захист, соціально-педагогічна підтримка, соціальне виховання.

Зайченко Н.И. Развитие теории и практики социальной педагогики в испаноязычных странах в ХХ – начале ХХІ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, 2015.

В диссертации впервые осуществлено научное обобщение теории и практики социальной педагогики в испаноязычных странах ХХ – начала ХХІ в., обоснованы ведущие тенденции развития теории и практики социальной педагогики в испаноязычных странах в ХХ – начале ХХІ в.

В работе отражена авторская концепция исследования развития теории и практики социальной педагогики в испаноязычных странах ХХ – начала ХХІ в., представленная в методологическом, теоретическом и технологическом концептах.

Охарактеризован социально-исторический контекст развития социальной педагогики в испаноязычных странах в ХХ – начале ХХІ в. Обосновано, что становление социальной педагогики как организованной практики поддержки ущемленных групп населения, преодоления “рисковых”

жизненных обстоятельств личностного и социального развития, а также содействия участию каждого гражданина в процессе преобразования социальной действительности в испаноязычных странах происходило на фоне развития институтов социального государства, гражданского общества и социальной работы.

В диссертации предложена периодизация становления и развития теории социальной педагогики в испаноязычных странах в XX – начале XXI в.: I период (1900 – 1930-е годы) – становление социальной педагогики как науки в испаноязычных странах, II период (1940-е – первая половина 1960-х годов) – развитие научно-теоретических идей социальной педагогики в испаноязычных странах, накопление практического опыта социальной педагогики, III период (вторая половина 1960-х – 1980-е годы) – оформление теории социальной педагогики как системы, формирование испанской научной школы социальной педагогики, IV период (1990 – 2000-е годы) – развитие научно-теоретических идей социальной педагогики в испаноязычных странах в контексте разных научных парадигм (эмпирико-аналитической, герменевтической, социо-критической).

Выявлены ведущие тенденции развития теории социальной педагогики в испаноязычных странах в XX – начале XXI в.: дифференциация и интеграция социально-педагогического знания; полипарадигмальный характер изучения социально-воспитательной реальности в испаноязычных странах; обоснование идей полисубъектности социально-воспитательного процесса, общественной солидарности в социальном воспитании, концепции социально-педагогического вмешательства в общине; формирование испанской научной школы социальной педагогики. На рубеже XX – XXI вв. в испаноязычном педагогическом дискурсе наблюдается тенденция к построению многоаспектных, многосложных, интегрированных моделей социального воспитания на основе синергетического, холистического миропонимания.

В исследовании раскрыты тенденции и особенности развития практики социальной педагогики в испаноязычных странах в XX – начале XXI в.: переход от фрагментарного разрешения социально-педагогических проблем детей, оказавшихся в сложных жизненных обстоятельствах, к построению системной социально-педагогической защиты детей; диверсификация инфраструктуры социальных служб, непосредственно осуществляющих социальную опеку и поддержку детей, оказавшихся в сложных жизненных условиях; усложнение технологий социально-педагогической работы с детьми и молодежью; интеграция социально-воспитательных усилий общины в деле социально-педагогической поддержки детства. Обосновано, что ключевой контент социально-педагогической работы в испаноязычных странах составляет организация социальной среды, наиболее благоприятной для социального и персонального развития личности. На примере организации социально-педагогической работы с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской опеки, детьми с ограниченными

функциональными возможностями, детьми и молодежью, совершившими преступления и правонарушения, определены составляющие социально-педагогической работы в испаноязычных странах: социальная профилактика, социальная опека, социально-воспитательное вмешательство, ресоциализация личности, социальное сопровождение.

Обоснованы этапы и основные направления развития социально-педагогического образования в испаноязычных странах в XX – начале XXI в.: доминирование практико-ориентированной подготовки социальных работников (1920-е – первая половина 1960-х годов), внедрение и развитие профессиональной подготовки специальных педагогов в Испании (вторая половина 1960-х – 1970-е годы), инкорпорация школ социальной работы в ведущие университеты испаноязычных стран (1940 – 1980-е годы), многоуровневая подготовка социальных педагогов (1990 – 2000-е годы). Показано, что развитие образования социальных педагогов в испаноязычных странах XX – начала XXI в. сопровождалось процессами усложнения содержания теоретической и практической подготовки, диверсификации форм профессиональной подготовки, становления многоуровневого образовательного пространства.

Обосновано, что социально-педагогическая практика испаноязычных стран XX – начала XXI в. представляет исторический, социально значимый феномен, характеризующийся временным и региональным своеобразием, интегрированием в своей основе гуманистической, демократической и общественно-солидарной ориентаций, направленных на повышение эффективности возможностей социума в интересах человеческой личности. Очерчены возможности творческого использования позитивного опыта теории и практики социальной педагогики испаноязычных стран в современных реалиях Украины.

Ключевые слова: развитие социальной педагогики в испаноязычных странах, теория социальной педагогики, практика социальной педагогики, социально-педагогическое образование, социально-педагогическая защита, социально-педагогическая поддержка, социальное воспитание.

Zaichenko N.I. Development of Theory and Practice of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

Scientific consolidation of theory and practice of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century has been accomplished for the first time. The leading tendencies of development of theory

and practice of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in XX – the beginning of XXI century have been justified in the dissertation.

Author's concept of research of development of theory and practice of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century has been revealed in the dissertation as well as presented in methodological, theoretical and technological concepts. Social and history context of development of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century has been distinguished. The division into historical periods of establishment and development of theory of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in XX – the beginning XXI century has been suggested. The leading tendencies of development of theory of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century have been revealed.

Tendencies and features of development of practice of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century have been defined in the research. Stages and main directions of development of education in Social Pedagogy in Spanish-speaking countries in the XX – the beginning XXI century have been proved.

It has been justified that Social Pedagogy practice in Spanish-speaking countries of the XX – the beginning XXI century represents the historical, socially significant phenomenon which is characterized by temporal and regional originality, integration in its basis of humanistic, democratic, public and solidarity orientations oriented to increase the efficiency of opportunities of society in the interests of human personality. Possibilities of creative use of positive experience of theory and practice of Social Pedagogy of Spanish-speaking countries in contemporary environment of Ukraine have been outlined.

Keywords: development of Social Pedagogy in Spanish-speaking countries, theory of Social Pedagogy, practice of Social Pedagogy, social and pedagogical education, social and pedagogical protection, social and pedagogical support, social education.